

SOCIÁLNÍ DYNAMIKA STUDENTSKÉ ANGAŽOVANOSTI: SYNTÉZA VLIVU UČITELE, RODINY A VRSTEVNÍKŮ

SOCIAL DYNAMICS OF STUDENT ENGAGEMENT: A SYNTHESIS OF TEACHER, FAMILY, AND PEER INFLUENCE

Patrik Buček

Ústav pedagogických věd, Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Abstrakt

Cílem příspěvku je popsat vliv sociálních aktérů (učitel, rodina, vrstevníci) na studentskou angažovanost žáků 1. stupně ZŠ. Angažovanost žáků je chápána ve shodě s Fredricks et al. (2004) jako vícedimenzionální konstrukt a zároveň jako výsledek interakce žáka s jeho sociálním prostředím (Skinner et al., 2022). Bylo využito kombinace metaanalýzy a systematického přehledu. Výsledky ukazují, že zatímco vliv rodiny v čase slábne, podpora učitele představuje stabilní prediktor angažovanosti. Kvalitativní analýza identifikovala koaktivní, kontingentní a sekvenciální mechanismy působení. Studie nabízí přehled o působení aktérů z různých mikrosystémů a potvrzuje klíčovou roli učitele při utváření edukačního prostředí, které podporuje rozvoj angažovanosti žáků.

Klíčová slova: *Studentská angažovanost, podpora učitele, rodinný kontext, vliv vrstevníků, primární vzdělávání*

Abstract

This paper examines the influence of social actors (teachers, family, and peers) on the student engagement of primary school pupils. In alignment with Fredricks et al. (2004), engagement is viewed as a multidimensional construct and an outcome of the interaction between the student and their environment (Skinner et al., 2022). The study utilizes a combination of meta-analysis and systematic review. The results indicate that while family influence wanes over time, teacher support remains a stable predictor. Qualitative analysis identified coactive, contingent, and sequential mechanisms. The study confirms the teacher's pivotal role in shaping an educational environment that fosters student engagement.

Keywords: *Student engagement, teacher support, family context, peer influence, elementary school*

1 ÚVOD

Studentská angažovanost je vnímána jako klíčový předpoklad nejen pro studijní úspěch, ale i pro celkovou spokojenost dítěte. Tento fenomén se vyznačuje silnou kontextuální podmíněností. Není utvářen izolovaně, ale skrze dynamické interakce probíhající jak ve škole (s učiteli a spolužáky), tak v rodinném prostředí. Hlubší znalost těchto vztahů je nezbytná pro efektivní podporu žáků a směřování ke kvalitnějšímu vzdělávání. Cílem příspěvku je proto syntetizovat vliv těchto sociálních aktérů na žáky primárního vzdělávání.

2 TEORIE

Studentskou angažovanost chápeme jako vícerozměrný konstrukt zahrnující behaviorální, emoční a kognitivní dimenzi (Fredricks et al., 2004). Teoretické ukotvení studie vychází ze Self-System Model of Motivational Development (Skinner et al., 2008), který postavený na teorii sebedeterminace (Ryan & Deci, 2017), předpokládá, že sociální prostředí podporuje angažovanost skrze syčení základních psychologických potřeb: kompetence, autonomie a sounáležitosti. Zásadní pro naši studii je rozšíření tohoto modelu o bioekologický rámec (Skinner et al., 2022). Tato integrace umožňuje překonat zkoumání izolovaných vlivů a zaměřit se na dynamiku mezi mikrosystémy žáka (rodina, škola, vrstevníci). Díky tomu můžeme identifikovat koaktivní, kontingentní a sekvenční mechanismy, kterými tito aktéři společně utvářejí výslednou kvalitu žákovi angažovanosti.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Data byla získána rešerší v databázích WoS, Scopus a ERIC dle PRISMA 2020 (finální výběr: studie z let 2006–2025, převážně euroamerické a východoasijské prostředí). Cílem bylo zodpovědět:

RQ1: Jak se liší prediktivní síla vlivu rodiny, učitelů a vrstevníků na školní angažovanost žáků 1. stupně ZŠ?

RQ2: Do jaké míry je vliv těchto sociálních aktérů na angažovanost stabilní v čase při srovnání průřezových a longitudinálních dat?

RQ3: Jakou roli hrají koaktivní, kontingentní a sekvenční mechanismy v komplexních interakcích rodiny, učitelů a vrstevníků při utváření studentské angažovanosti?

V metaanalýze (N=28) byly zpracovány standardizované beta koeficienty (Nieminen, 2022) modelem náhodných efektů pro zodpovězení RQ1 a RQ2. Vzhledem k nízkému počtu primárních studií (N=13) zkoumajících tyto komplexní mechanismy byla pro zodpovězení RQ3 zvolena narativní syntéza.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Zjištění naznačují existenci odlišné časové dynamiky působení u jednotlivých mikrosystémů. Zatímco vliv rodiny se zdá být silný především v průřezovém pohledu, podpora učitele se jeví jako stabilní prediktor v dlouhodobém horizontu. V rámci systematického přehledu byly identifikovány mechanismy: koaktivní působení představující nezávislý, sčítající se vliv učitele a vrstevníků na celkovou angažovanost. Kontingentní působení se projevuje jako tzv. buffering effect, kdy kvalita školního prostředí, zejména vřelý vztah s učitelem a organizace třídy, tlumí negativní dopady rodinné nestability či sociálního odmítnutí vrstevníky. Sekvenční mechanismus pak vysvětluje kaskádové efekty, jako je vliv vyhoření učitele na snížení organizační kvality třídy, což následně vede k nárůstu konfliktů a poklesu angažovanosti.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Hlavním přínosem studie je odhalení odlišné časové dynamiky sociálních vlivů. Zatímco vliv rodiny v čase slábne, podpora učitele představuje stabilní protektivní faktor. Tuto stabilitu vysvětluje model SSMD, kdy učitel poskytováním struktury a emoční i vzdělávací podpory trvale sytí psychologické potřeby žáka, čímž vytváří bezpečný základ pro rozvoj jeho angažovanosti. Integrace bioekologického rámce do SSMD ukazuje učitele jako klíčového moderátora mezosystému. Skrze kontingentní mechanismy dokáže kompenzovat pokles angažovanosti způsobený rodinnou nestabilitou, odmítnutím vrstevníky, či

dokonce samotnými konflikty mezi učitelem a žákem. Výsledky naznačují, že učitel má potenciál působit jako klíčový stabilizační prvek zajišťující kontinuitu angažovanosti.

PODĚKOVÁNÍ

Tento příspěvek byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty humanitních studií na UTB ve Zlíně „Protektivní faktory studentské angažovanosti žáků základních škol“ za finanční podpory IGA, u které je registrován pod číslem IGA/FHS/2024/003.

6 LITERATURA

- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). School Engagement: Potential of the Concept, State of the Evidence. *Review of Educational Research*, 74(1), 59–109. <https://doi.org/10.3102/00346543074001059>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. The Guilford Press.
- Skinner, E. A., Rickert, N. P., Vollet, J. W., & Kindermann, T. A. (2022). The complex social ecology of academic development: A bioecological framework and illustration examining the collective effects of parents, teachers, and peers on student engagement. *Educational Psychologist*, 57(2), 87–113. <https://doi.org/10.1080/00461520.2022.2038603>
- Skinner, E., Furrer, C., Marchand, G., & Kindermann, T. (2008). Engagement and disaffection in the classroom: Part of a larger motivational dynamic? *Journal of Educational Psychology*, 100(4), 765–781. <https://doi.org/10.1037/a0012840>